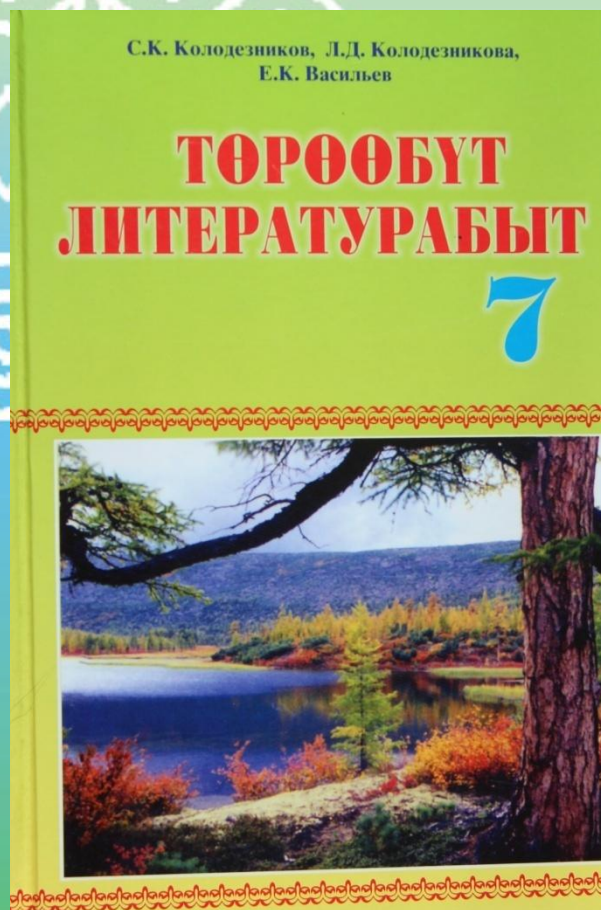

Төрөөбүт литературабыт. Хатылааһын

Тарабукина Д.Е., Холмогорова Т.А.
Мэнэ-Хаңалас

Айымныылар

Фольклор,
художниктар

Теория

Холоонор,
айымныылар

<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11</u>	<u>12</u>
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11</u>	<u>12</u>
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11</u>	<u>12</u>
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>	<u>10</u>	<u>11</u>	<u>12</u>

**Бассабыык уобараһа
арыллар айымньыта**

Сүрэх

Көмүстээх үрүйэ айымнын жанра

СЭНЭН

«Сүрэх» айымньы

автора

Платон Алексеевич Ойуунускай
(Слепцов)

Уһун Ыстапаан

Хаарты дьайыгар
ылларбыт герой?

Киһи кэрпит маһын тардан тиэйэ
сылдьар кимий?

Ачаа

**«Балабан баһылыга,
алаас ытык иччитэ» диэн
кимий?**

**«Бэйэтэ эмтиэкэ»
Макар Петров**

**АЙЫМНЫЫ СҮРҮН ТИЭМЭТЭ
БИИР КИҢИ БЫАРЫН АТЫН
КИҢИЭХЭ КӨӨРҮҮ. Бу ханнык
айымныыный?**

«Баһырбас»

Г. С. Угаров

**Олоххо кэрэни
өйдүүр, кэрэни айар
талааннаах кимий?**

Баһылайка

**«Көмүс – эбэңки баайа
буолбатах» ким тылай?**

Сөдүк

**«Сааскы кэм» роман хас
сыллаахха бэчээттэммитэй,
автора?**

1944

АММА АЧЧЫГЫЙА

«КЭЧЧЭГЭЙ БААЙ»

А.Е.КУЛАКОВСКАЙ

«КУОРАТ КЫРГЫТТАРА»

А.Е.КУЛАКОВСКАЙ

**«Фольклор» диэн тыл төрдүн-
уунун, суолтатын быһаар.**

**”Фольклор”
диэн тыл төрдө-ууһа, суолтата
английскайдыы “норуот муудараһа”,
көлүөнэттэн көлүөнэбэ тылынан
бэриллэн күн бүгүнүгэр тийэн кэлбит
айымныы**

Бу заттаммыт мифологическай
Одун Хаан- киши дьылбатын
уобарастартан айыылары талан
быһаарар;
суруй, аналларын быһаар:

Үрүң Айыы Тойон- сире-дойдуну
Хатан Тэмиэрийэ, Кудай

Баххы, Даа Алахчы, Одун
Чыңыс Хаан- эмие киши төлкөтүн
Хаан, Үрүң Айыы Тойон,
түстүүр;

Илбис кыһа, Чыңыс Хаан,
Иэйэхсит- кишини араңаччылыыр
Дьыл буһа. Иэйэхсит,
айыылар
Бараахы сүүрүк.

Норуот тылынан уус-
уран айымньытын
саамай бөдөн көрүңэ

ОЛОНҔХ
О

уус- уран
айымньытын
саамай тэттик
көрүңэ
Өс хоһооно

**«Дьулуруйар
Ньургун Боотур»
олонхо кээмэйэ**

30000

Ханнык художник хартыынаатай? Хартыына аата.

В. КАРАМЗИН «ТУСТУУ»

Ким суруйбут хартыынатай?

Ханнык ньыманан
уруһуйдаабытый?

Валериан Васильев

«Дьулурыйар Ньургун Боотур».

Ньымата – КСИЛОГРАФИЯ

Ким хартыынатый? Аата

П. Романов-саха бастакы художнига
«Витязь с невестой»

Олонхоһут аата, ким сүрүйбүтэй?

Табаахырап. И. Попов.

Ким хартыынатай? Художник аата

Сивцев Э.С. Олонхоһут.

Ким хартыынатай? Художник аата.

Слепцова Л.Д.
Олонхосут Уустарабыс

Балабан үрдүгэр
кэлтэгэй хамыйах
сытар үһү

ЫЙ

Кэпсээн өйдөбүлэ

Кэпсээн – киһи олобун биир,
арыт хас да быстах түгэнэ
ойуччу ылан көрдөрүллэр, онно
суруйааччы айымньы тематын,
персонаж характерын толору
арыйар

Кэпсээн ханнык жанрдарга арахсарый?

Жанрдара (тематынан, уус-уран ойуулаагына уратытынан, айар ныйматынан):

- олох-дьяһах туһунан
- романтической
- фантастической
- сатирической
- юмористической
- новелла

СЭНЭН ӨЙДӨБҮЛЭ

СЭНЭН - кэпсээн уонна роман икки ардынан. Киһи олоҕун ханнык эрэ биир кэрдийс кэммин хабаан көрдөрөр.

Роман өйдөбүлэ

РОМАН - элбэх киһи олоҕун, дьылбатын, уустук сыһыаннаһыларын олох сайдыытын нөҕүө уһун кэмнэ киэн сириэн хабан көрдөрөр.

Роман жанрдара

- олох-дьяах, дьийэ-кэргэн туһунан
- Социальной-психологической
- исторической
- философской
- эпопея-роман
- эссе-роман - (дневник, ыстатыйа, кэпсээн)

Трагедия өйдөбүлэ

ТРАГЕДИЯ - олоххо буолар сытыы утарсылар өрө күүрүүлээхтик, тыһаанынаахтык көрдөрүллэллэр. Үксүгэр хобдох түмүктээх.

Комедия өйдөбүлэ

КОМЕДИЯ - олоххо баар түктэри , тосту-
туора быһыыны-майгыны, общество
итэҕэстэрин, омсотун күлүүгэ таһаарар

Эпическэй айымньы тутулунаан арааһа

- ✓ Кыра кээмэйдээх: остуоруйа, кэпсээн, новелла, легенда;
- ✓ Орто кээмэйдээх: сэһэн, поэма;
- ✓ Улахан кээмэйдээх: роман.

Сэһэн өйдөбүлэ

Сэһэн - кэпсээн уонна роман икки ардынан.
Киһи олоһун ханнык эрэ биир кэрдиис
кэммин хабан кирдирip.

Эпос диэн тугуй?

Олох көстүүлэрин, быһылааннарын
сэһэргээһининэн КИһИНИ, кини өйүн-
санаатын, сизэрин-майгытын көрдөрүү

ЛИРИКА диэн тугуй?

Уйулба хамсааһынынан, иэйиитинэн киһи
ис туругун көрдөрүү

ДРАМА диэн тугуй?

Дьайыы, мөккүөр нөнүө
КИИНИ, кини майгытын-
сигилитин көрдөрүү

Ханнык айымньыный? Ким суруйбутай?

Кый-ыраах Ленаттан, долгуйар Амматтан,

Кырыялаах Дунанттан, сумустээх

С. ВАСИЛЬЕВ

Алдантан,

«УЛУУ ИЛЬМЕНЬ»
Төнгүлү күөлүттэн, киңгү Ньурба шалыттан,

Төрөөбүт сирбиттэн-солко күөх

Суоттуттан

Төбөбүн ханкыта!

Сибэкки быраба

Ханник поэт суруйбут
хоһооной? Хоһоон аата.

Д. ТОБУРУОКАП
Кырыа кыһын кээлтигэр,
«ӨНДӨРУУСКЭ ТИЭТЭЙБЭТ»
кыстык хотон сиппэтэх,
Кыһытыабын быатыгар,
Биригэдьиир билбэтэх!

Бу ким тылларай?

Улахан дьон эрэн
Халпыттан

Оболуу тыллааххыт,
Сааскы кэм самыырын
Сабыта тутуом дуо

Ханнык айымньыныи?

Баай хара тыа
балаџаннаах

Барбыты аџалааччы
Булчут алгыһа
Бараахы сүүрүк,

Курум хара тыа
дурдалаах

Куоппуту туттааччы
Кураџаччы Сүүрүк!

Ханнык айымньы маннык сабаланырый?

Кыһынны харага киэнэ, муус манган хаар
сабыылаах толоон ортотугар саах
сыбахтаах, саха бапабана туох ара курдук
харааран, барыман турара. Ол бапабан
үөлэһин иһиттэн, чочум буола-буола, хатат
уотун курдук кыһыл кыым, үөрбүт-көппүт
курдук өрө көтөн тахса-тахса, умуллан-
уостан хаалар.

КУРАТЧЫТ

Бу ханнык кэпсээн геройай?

**Бу буолан нэһиилэ күн кириитэ
бүтэн, өкчөчү тонмут оһуһун
миинэн, дьылһа барбыта.**

**Оһуһа үөрэ-көтө
салдьыкыччыйан, түөрт туйаба
лачыгыраан, сиэли былаастаах
хаамыынан баран иһээхтээбитэ.**

Ким санатай?

Үөрүүбүттэн
От-мас, сир-ийэ

Миигин кытта кэпсэтэр курдук.

Бүгүн бэрдэй!
Бүгүн кэрэтэй!
ЛООКУУТ

Бары барыта тиллибитэ,
Дьэргэйбитэ!

Хайдах урут көрбөтөхпүнүй?

Бу хатыннар

Манньк үчүгэйдэрин?

Бу ким тылларай?

СӨДЬҮК

Ити биһиҥи, дьон киһи, баайбыт
буолбатах. Тоойуом, мөккүһүмэ, хантан
булбуккунуй да, онно сүөкээн **кэбис!**

Бу ким мэтириэтэй?

...бастын, үтүө майгыннаах, абыйах
сангалаах саха нарын дьахтара, кини олус
балыйтардабын ахал-кыра харахтарын
чанчыктарынан собуус тэрбэлдьиччи
көрүтэлээн кэбиДэр уонна төбөтүн
кыннааччы тутта түһээт... От охсооччу,
бурдук быһааччы бастына.

Ким хоһооной? Хоһоон аата.

Күүшүт күммүт,

Күнүкүдүрүстүрүсүт

Өлбөт-күлүбүтүсүт күнүсүт,

Үөрүү-көтүү үктэллэнэн

Ким хоһоной? Хоһоон аата

Саас хаар ирэрэ,
Көтөр кэлэрэ,
В. Новиков - Күннүк
Урастырап "Олох»
Өрүс эстэрэ –
Олус да кэрэ!

Норуот ырыатын аата?

Мин буоллабына,
Хантайан туран,
Харабым уота
Ыйбаг буолус дэри
Олус одууластым.
Наһаа кэрэхсээтим
Үтүө көтөр барахсан
Көтөрдүүн күндү,
Дайбыырдыын талыы
Буолар эбит!

